

Tuomioistuinviraston kysely tuomioistuimille 898/00.00.02.01/2020

Tuomioistuinvirasto on toimittanut kyselyn tuomioistuimille, joka koskee lainsäädäntötarpeita ratkaisukokoonpanoon kuuluvan jäsenen osallistumisen järjestämiseksi etäyhteydellä suulliseen käsittelyyn. Tuomioistuinvirasto ei ole pyytänyt lausumaa Tuomariliitolta, mutta kyselyn aihepiiri huomioon ottaen Tuomariliitto pitää perusteltuna lausua jo asian tässä vaiheessa.

Esitetyt kysymykset:

1. Pidätkö tarpeellisena, että laissa määriteltäisiin ja säädettäisiin ratkaisukokoonpanoon kuuluvan henkilön läsnäolosta pääkäsittelyssä ja suullisessa käsittelyssä?

Tarkastelun ulkopuolelle on ajateltu rajattavan valmisteluistunnot, esittelyt, hallinto- ja erityistuomioistuinten istunnot sekä päätösneuvottelut.

Tuomariliiton käsityksen mukaan prosessilainsäädäntö ei nimenomaisesti kiellä tuomarin osallistumista etäyhteydellä suulliseen käsittelyyn. Voidaan kuitenkin pitää oletettavana, että prosessilainsäädäntöä laadittaessa tällainen mahdollisuus ei ole ollut esillä. Vaikka etäosallistumista videoyhteyksin on käsitelty lainsäädännössä varsin yksityiskohtaisesti esimerkiksi asianosaisen kohdalla (OK 12:8 ja ROL 8:13), tuomioistuimen jäsenen osallistumista etäyhteydellä ei ole em. säännöksiä valmisteltaessa pohdittu.

Etäyhteyden mahdollistaminen lainsäädännöllä on yleisesti ottaen oikeudenkäynnin välittömyyteen vaikuttava järjestely, joten voitaneen kyseenalaistaa voidaanko etäyhteyttä pitää sallittuna ilman nimenomaista sen mahdollistavaa lainsäädäntöä. Tästä syystä etäosallistumisen arvioiminen tulisi suorittaa lainsäädännöllä ja ottaa sitä koskevat säännökset oikeudenkäymiskaareen, mikäli etäosallistuminen katsotaan perustelluksi. Lähtökohta tulisi mahdollisessa uudessa sääntelyssäkin olla lähi-istunnon järjestäminen ja etäistunnosta päättämisen jättäminen tuomioistuimen (puheenjohtajan/kokoonpanon) harkintaan kussakin yksittäistapauksessa.

2. Jos pidätte sääntelyä tarpeellisena, tulisiko jäsenen osallistuminen etäyhteydellä sallia vai kieltää?

Tuomioistuimen jäsenen osallistumismahdollisuus etäyhteyden välityksellä voidaan asettaa kriittisen tarkastelun kohteeksi sekä periaatteellisista että käytännöllisistä syistä. Nykyinen prosessilainsäädäntö rakentuu yleisissä tuomioistuimissa vahvasti välittömyyden periaatteelle, joka tarkoittaa muun muassa sitä, että asian ratkaiseva tuomioistuin ottaa todistelun vastaan menettelyssä, joka mahdollistaa välittömien havaintojen tekemisen todisteista. Henkilötodistelussa tämä tarkoittaa sitä, että todistajat kuullaan pääsääntöisesti istunnossa. Todistajia voidaan poikkeuksellisesti kuulla videoyhteydellä, mutta tähän liittyy laissa määriteltyjä rajoitteita, joista keskeisenä voidaan pitää todistelun uskottavuuden arvioimista

(OK 17:52). Merkitsisi huomattavaa siirtymää pois välittömyyden periaatteelle rakentuvasta oikeudenkäynnistä, mikäli tuomioistuimen jäsenet voisivat seurata oikeudenkäyntiä videoyhteyden välityksellä. Lisäksi tulee huomioida valmisteilla oleva henkilötodistelun digitaalinen vastaanotto. Toisaalta jo nyt käytössä olevat etäosallistumisen mahdollisuudet ovat lieventäneet välittömyyttä sen ankarimmin tulkituista muodoista.

Periaatteellisesti merkittävänä voidaan pitää myös sitä, että tuomioistuimen jäsenet voisivat tosiasiaa olla keskenään eri paikoissa, mikä poikkeaa nykyisestä käytännöstä suuresti. Tuomioistuimen jäsenten havainnot istunnosta saattaisivat olla erilaisia siitä riippuen, ovatko he olleet läsnä istuntosalissa vai etäyhteydellä. Etäyhteydellä osallistuneen tuomarin havainnot olisivat myös riippuvaisia siitä, kuinka laadukas hänen käyttämänsä etäyhteys on ollut muun muassa kuvan- ja äänenlaadultaan sekä siltä osin, onko hän voinut havainnoida ainoastaan kutakin oikeudessa kuultua henkilöä vai istuntosalia ja siellä olleita henkilöitä laajemmin.

3. Jos katsotte, että ratkaisukokoonpanoon kuuluvan henkilön tulisi voida osallistua asian käsittelyyn etäyhteydellä, millaisilla edellytyksillä se olisi sallittua?

Tuomioistuimissa käsiteltävät asiat ovat juttutyypeiltään hyvin erilaisia. Myös etäyhteyden sopivuus on riippuvainen kunkin asian yksityiskohdista. Ennen lainkäyttöhenkilöstön etäyhteydellä osallistumiseen liittyvää lainsäädännön uudistamista tulisi kattavasti selvittää pääkäsittelyihin ja muihin suullisiin käsittelyihin liittyviä erityistilanteita ja missä etäyhteys tosiasiaa olisi mahdollista toteuttaa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden vaarantumatta. Riittävänä selvityksenä ei voida pitää tuomioistuimille lähetettyä kyselyä.

Olisiko se sallittua kaikille monijäsenisen kokoonpanon jäsenille vai vain jollekin, roolista riippuen? Entä jos kysymyksessä on yhden tuomarin kokoonpano?

Kollegiaalisissa tuomioistuimissa mahdollisuus yhden jäsenen osallistumiseen etäyhteydellä saattaisi olla toteutettavissa jonkin verran matalammalla kynnyksellä.

4. Mahdolliset muut huomionne?

Tuomariliitto kiinnittää huomiota siihen, että etäosallistumista voidaan käyttää väärin pyrkimällä painostamaan tuomari osallistumaan istuntoon myös sairaana.

Myös juttutyyppillä on keskeinen merkitys etäosallistumisen kannalta. Rikosasioissa välittömyys ja muut henkilötodistelun luotettavan arvioimisen mahdollistavat periaatteet asettavat kynnyksen etäosallistumiselle joka tapauksessa korkealle. Sen sijaan riita-asioissa etäosallistuminen voi olla sallittavissa helpommin etenkin asianosaisten antaessa menettelyyn suostumuksensa.

Kokemukset koronapandemian ajalta vuodelta 2020 ovat osoittaneet, että tuomioistuimien käyttämiin etäyhteyden mahdollistaviin laitteisiin ja tietojärjestelmiin sisältyy merkittäviä puutteita ja toimintavarmuutta vähentäviä tekijöitä. Laitteistot eivät toimiensaankaan mahdollista yhteyttä, joka olisi rinnastettavissa istuntosalissa läsnä olevan kuulemiseen. Tuomioistuimien käytettävissä oleva tekninen tuki järjestelmien toimivuuden varmistamiseksi häiriötilanteissa on ollut toisinaan olematonta. Tällaisen tuen tarve on nykyistä merkittävästi suurempi, jos etäyhteyksien määrää kasvatetaan tuomioistuimen jäsenten käyttöön. Tuomioistuimen jäsenten osallistumisen edellyttävät etäyhteydet lisääisivät oikeudenkäynnissä

tarvittavien yhteyksien kokonaisuuttua, mikä lisäisi myös mahdollista järjestelmien toimimattomuudesta aiheutuvaa riskiä käsittelyn keskeytymisestä. Etäosallistuminen siirtää ratkaisukokoonpanon jäsenen huomiota pääasian käsittelystä tietotekniikkaan etenkin ongelmatilanteissa. Myös oikeudenkäyntiin liittyvä järjestyksenpito (OK 14:6-7) vaikeutuu merkittävästi puheenjohtajan osallistuessa istuntoon etäyhteyden välityksellä. Samat ongelmat liittyvät oikeudenkäynnin luvattomaan tallentamiseen ja tallenteiden luvattomaan levittämiseen.

Tuomariliiton näkemyksen mukaan ratkaisukokoonpanon jäsenen osallistuminen etäyhteydellä edellyttäisi nykyistä enemmän kapasiteettia etäyhteyksiin, toimintavarmempia järjestelmiä sekä riittävää teknistä tukea.

Käytännöllisiin, mutta ratkaisua vaativiin ongelma-kohtiin kuuluu myös tietosuojasta ja salassa pidettävien tietojen turvaamisesta huolehtiminen. Turvattuja ja salattuja yhteyksiä käytetään tällä hetkellä ainoastaan salaisten pakkokeinojen istunnoissa ja yhteyksissä muiden viranomaisten kanssa. Kuitenkin on useita asiaryhmiä, joissa istunnoissa käsitellään arkaluonteisia yksityiselämän piiriin liittyviä tietoja. Silloin kun tietojen salaamista pyydetään, niiden salassapito istunnossa ei ole mahdollista luotettavasti käytettäessä salaamatonta etäyhteyttä.

Koronapandemia on toisaalta tuonut esille tarpeen käyttää istuntojen toteuttamiseen tavallisuudesta poikkeavia järjestelyitä, kun tuomioistuinten toimintaa on jouduttu sopeuttamaan poikkeusoloihin. Etäosallistumisen selvittäminen ja siihen liittyvien reuna-ehdojen tarkastelu on perusteltua suorittaa myös tulevaisuutta silmällä pitäen.

Tuomariliitto kiinnittää vielä huomiota siihen, että useita oikeudenkäyntimenettelyyn vähintään välillisesti vaikuttavia hankkeita on edistetty erillisprojektein ilman kokonaisarviota siitä, miten hankkeet vaikuttavat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen kussakin tilanteessa. Hankkeista voidaan tässä yhteydessä mainita aineistopankki (ns. Aipa) ja todisteiden digitaalinen vastaanottaminen.

Edellä lausutuista syistä Tuomariliitto suhtautuu lähtökohtaisesti varauksellisesti siihen, että ratkaisukokoonpanon jäsen voisi osallistua suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä. Asian perusteellinen selvittäminen on kuitenkin aiheellista, jotta myös etäyhteyden käyttämiseen liittyvät periaatteelliset reuna-ehdot ja oikeusturvanäkökohdat tulevat otetuiksi asianmukaisesti huomioon. Mikäli etäyhteyden käyttämisen sallimiseen päädytään, olisi edellytettävä osallistumista etäyhteydellä ainoastaan asianmukaisia ja tarvittaessa salattuja yhteyksiä käyttäen.

Lausuntoa on käsitelty Tuomariliiton oikeuspoliittisessa valiokunnassa 8.12.2020 ja hallituksessa.

Tampereella 22. joulukuuta 2020

Antti Tapanila
Tuomariliiton puheenjohtaja